

5. De inkomens

1. Er is inkomen en inkomen...

**Benjamin WAYENS, Sophie VAN CUTSEM,
Pierre MARISSAL, Julie CHARLES**
**Institut de Gestion de l'Environnement et
d'Aménagement du Territoire - ULB**

Het inkomen van de huishoudens is een relatieve maat voor de koopkracht. Sinds vele jaren worden inkomensstatistieken van de fiscale administratie gepubliceerd en op grote schaal verspreid door de FOD Economie, Algemene Directie Statistiek. Het is de enige bron die een fijne cartografie toelaat op het niveau van de statistische buurt. Dit inkomen stemt echter niet precies overeen met het inkomen waarover de huishoudens daadwerkelijk beschikken. De gepubliceerde statistieken hebben immers betrekking op de netto belastbare inkomens. Het bestaat uit alle netto-inkomens, verminderd met de aftrekbare uitgaven. De lage inkomens, die onder het belastbaar minimum vallen, worden niet meegerekend. Aan de andere kant worden bepaalde hoge inkomens niet belast door bijzondere taxatiesystemen, zoals in het geval van de huishoudens van bepaalde werknemers die functies bekleden voor de Europese Unie.

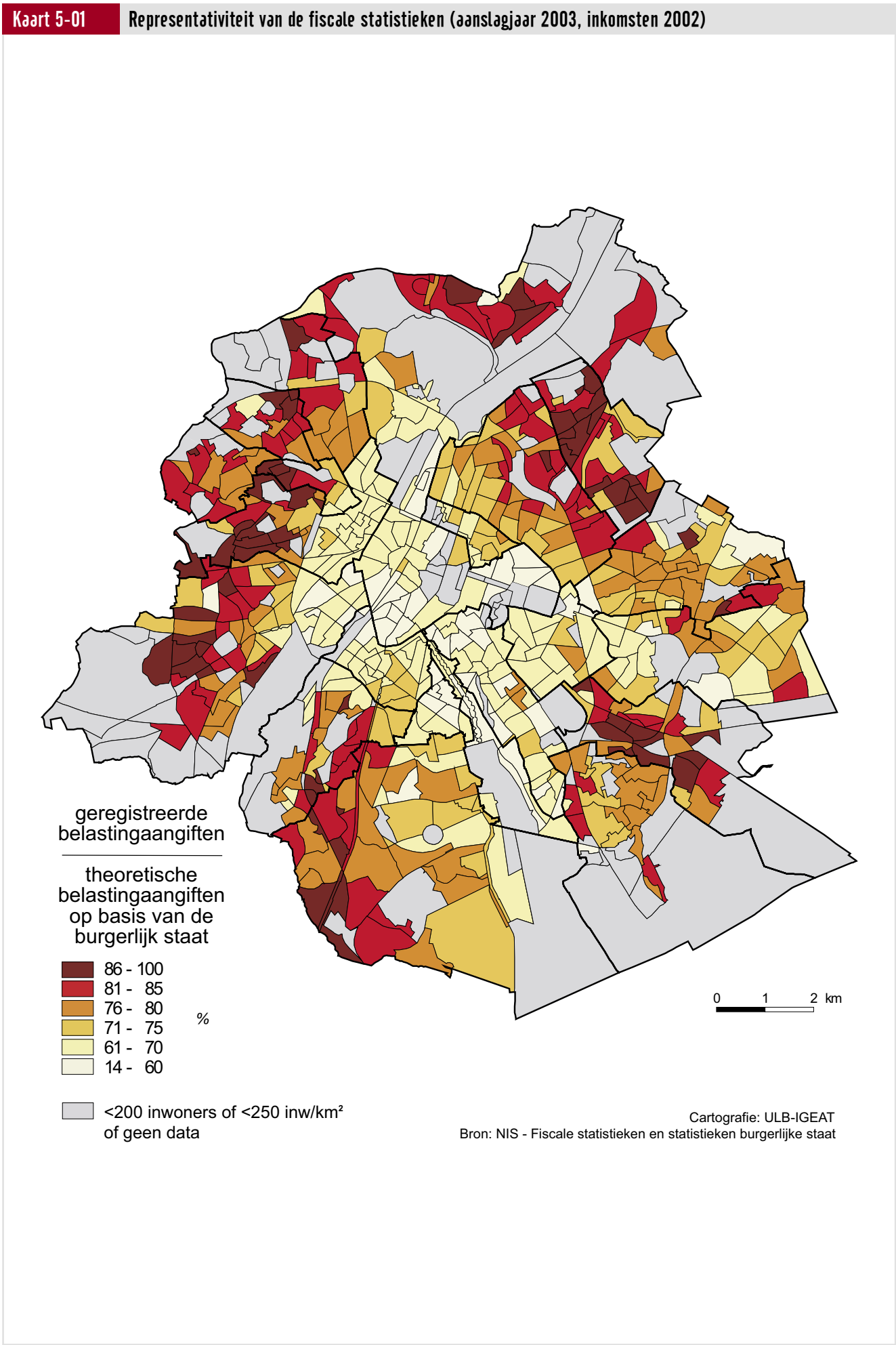
De fiscale statistieken worden verzameld per «fiscaal huishouden» dat een aangifte invult. Die kunnen bestaan uit één enkele persoon (met of zonder kinderen) of uit een gehuwd koppel (met of zonder kinderen). Een buurt met een hoog percentage alleenstaanden heeft dus een hoger aantal aangiften dan een buurt met hetzelfde aantal inwoners in grotere huishoudens. Het feit getrouwd te zijn, impliceert hogere inkomens per aangifte, aangezien men de inkomens van beide partners samenvoegt op één aangifte, terwijl niet gehuwde samenwonenden twee afzonderlijke aangiften invullen.

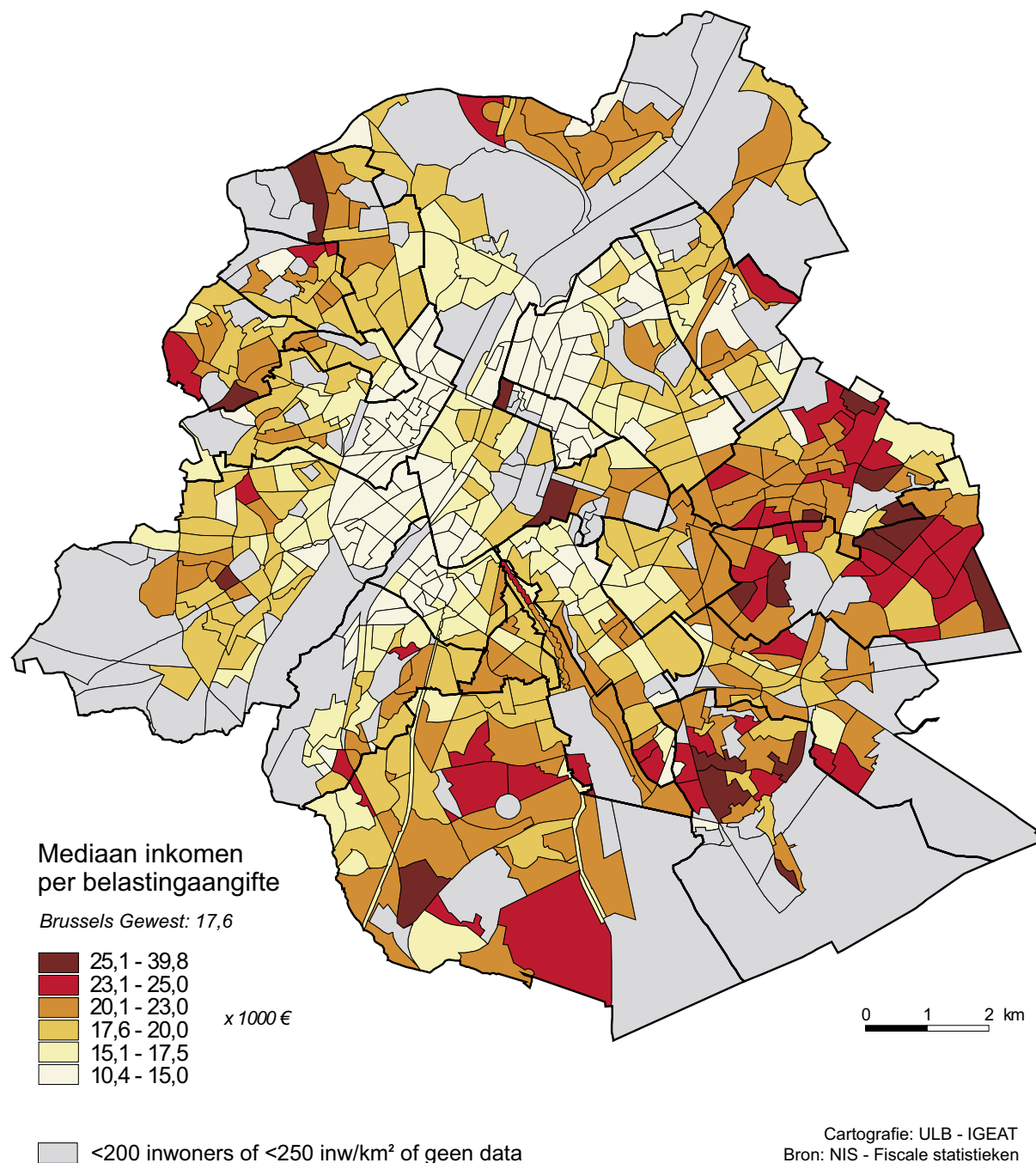
De fiscale gegevens hebben dus duidelijk beperkingen. Een doeltreffende meting van de koopkracht van de huishoudens zou rekening moeten houden met alle inkomens, ongeacht of ze belastbaar zijn of niet, uit arbeid of uit de sociale zekerheid, alsook elk ander inkomen dat niet aangegeven moet worden, zoals onroerende inkomsten (waarvan enkel een gedeelte in rekening wordt gebracht via het kadastraal inkomen), de roerende inkomsten (onderworpen aan diverse voorheffingstelsels), ... zonder de inkomens te vergeten uit de informele economie. Het inkomen zoals berekend door de fiscale administratie is dus slechts een zeer onvolledige maat voor de werkelijke inkomens. Niettemin, en bij gebrek aan andere betrouwbare bronnen, blijft het inkomen zoals gedefinieerd door de fiscale statistieken een interessante indicator die bestudeerd moet worden op ruimtelijk niveau, rekening houdend met de beperkingen.

De representativiteit van de fiscale statistieken kan minstens gedeeltelijk worden gemeten. Hiertoe werd het aantal fiscale huishoudens (alleenstaanden of gehuwde koppels) geschat die niet zijn opgenomen in de fiscale statistieken. Concreet werd het theoretisch aantal aangiften in 2001 geraamd door de alleenstaanden en de helft van de gehuwden ouder dan 18 jaar op te tellen. Het aantal aangiften in de fiscale statistieken werd gedeeld door dit theoretische aantal, wat toelaat het aandeel fiscale huishoudens te schatten dat niet is opgenomen in de statistieken. Een lage representativiteit kan leiden tot een overschatting van de gemiddelde of mediane inkomens (er wordt geen rekening gehouden met de te lage inkomens om belast te worden) en/of een overschatting (er wordt geen rekening gehouden met de niet-belastbare inkomens van de internationale ambtenaren). Kaart 5-01 toont de ruimtelijke spreiding van een deel van de beperkingen van de fiscale statistieken.

Het is interessant om vast te stellen dat de representativiteit van de fiscale statistieken ruimtelijk niet neutraal is. Met andere woorden vertegenwoordigen de fiscale statistieken in bepaalde buurten wel degelijk de realiteit, terwijl ze in andere buurten heel duidelijk minder representatief zijn. De zones waar de representativiteit van de fiscale statistieken het zwakst zijn, stemmen overeen met twee verschillende maatschappelijke realiteiten. In het westen van de eerste kroon betreft het hoofdzakelijk huishoudens met een laag inkomen, waarvan de aangiften niet meegerekend worden omdat ze onder het belastbaar minimum liggen. In het oosten vertaalt dit eerder de sterke aanwezigheid van alleenstaanden, studenten en internationale ambtenaren.

Het lezen van de fiscale statistieken moet dus met kennis van zaken gebeuren en rekening houden met de opmerkingen die werden gemaakt.

2. De belastbare inkomens in het Brussels Gewest

Het mediane inkomen per aangifte (het inkomen dat wordt bereikt door 50 % van de aangiften) werd als indicator gekozen, en niet het gemiddelde inkomen dat sterk wordt beïnvloed door extreme waarden.

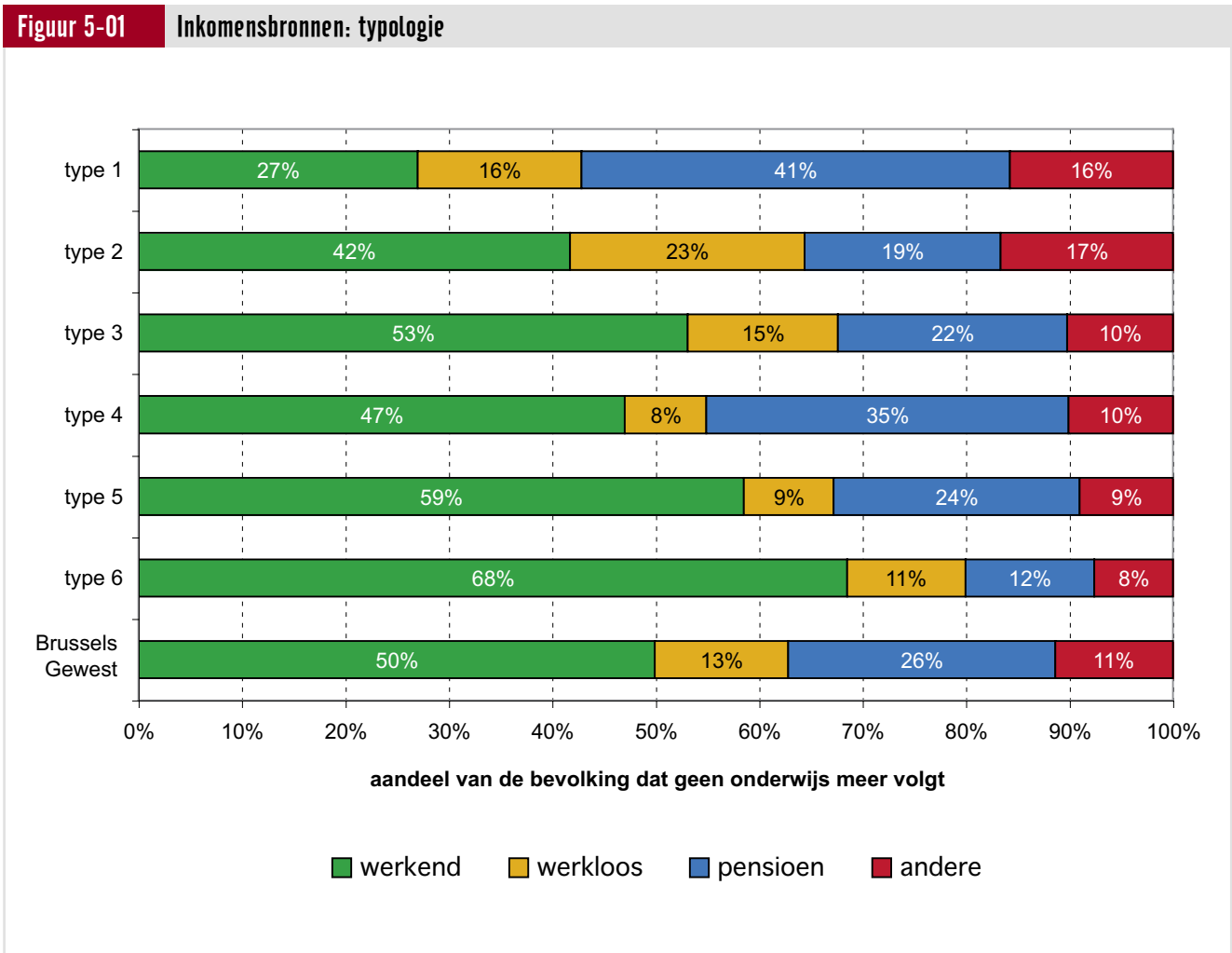
In 2002 bedroeg het mediane inkomen in het Brussels Gewest € 17.588 per aangifte.

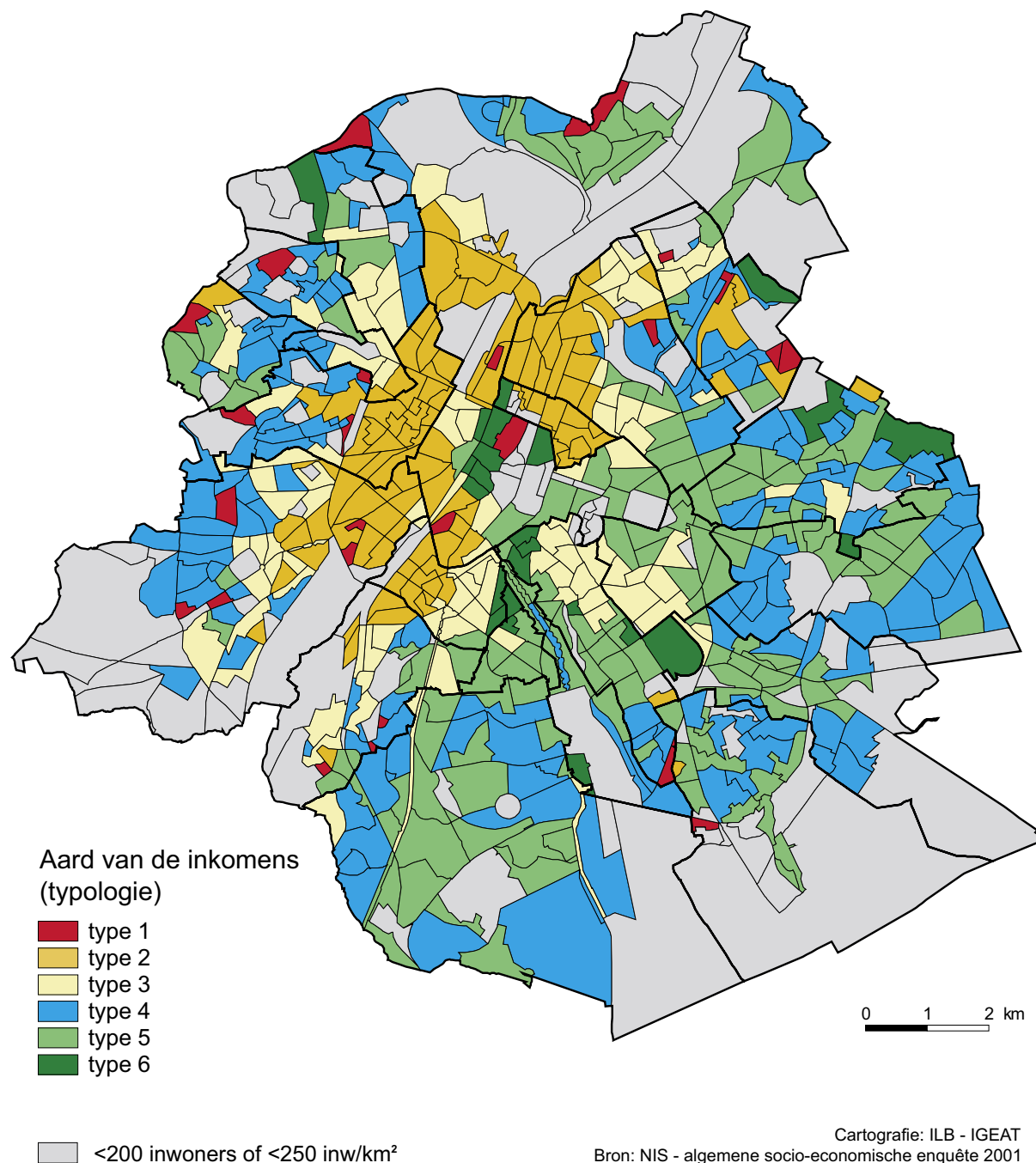
De laagste belastbare inkomens zijn geconcentreerd in het westen van de vijfhoek en in het westelijke gedeelte van de eerste kroon, dat in een sikkelvorm rond de vijfhoek ligt (van het lager gelegen gedeelte van Sint-Gillis in het zuiden tot Sint-Joost-ten-Node in het noorden via Laag-Molenbeek, wat de arme sikkel wordt genoemd). Hoewel minder merkbaar, tekenen de sociale woonwijken van de tweede kroon zich met relatief lage inkomensniveaus ook op contrasterende wijze af tegenover hun onmiddellijke omgeving. Dit is met name het geval in Mariendal in Neder-over-Heembeek, in de Modelwijk in Laken, in Peterbos in Anderlecht en ook in Homborch in Ukkel. We mogen uiteraard niet uit het oog verliezen dat het inkomensniveau een criterium is voor de toewijzing van de sociale woningen (zie bijlage 3).

Daartegenover treft men de hoogste inkomens aan in de tweede kroon, in het zuidoostelijke kwadrant van het Gewest met enkele uitbreidingen aan de randen van de Louizalaan en de Europese wijk. Ook in het westen onderscheiden bepaalde wijken van de tweede kroon zich door hoge inkomenswaarden, hoewel dit in mindere mate en meer verspreid het geval is, wat op een uitgebreide aanwezigheid van de middenklasse wijst. Enkele buurten van de vijfhoek vertonen hogere waarden dan deze van de aangrenzende buurten; dit is bijvoorbeeld het geval voor de Begijnhofwijk en voor de buurt van de Wolstraat. Deze bijzonderheden zouden een verklaring kunnen vinden in de gentrificatieprocessen waarbij jonge actieve gediplomeerden aan het begin van hun carrière zich vestigen in de buurten van het stadscentrum.

3. De inkomensbronnen

De inkomens kunnen ook anders dan strikt kwantitatief (waarvan we de grenzen hebben aangetoond) worden geanalyseerd. De kwalitatieve analyse van de inkomensbronnen biedt een aanvulling op de kwantitatieve evaluatie van de inkomens. De census van 2001 liet elk individu aangeven tot welke categorie van personen hij/zij behoorde. Zo werden vier grote groepen gedefinieerd bij de individuen die geen onderwijs meer volgen: de werkenden, de werklozen, de gepensioneerden (en pregepensioneerden) en de anderen (dit zijn de personen die geen inkomen hebben of die enkel een vervangingsinkomen ontvangen zoals het leefloon).

Door middel van een clusteranalyse, werden de statistische buurten gegroepeerd in 6 types, die daarna in kaart werden gebracht (figuur 5-01 en kaart 5-03).

Type 1 wordt gekenmerkt door minder dan 50 % volwassenen op de arbeidsmarkt (werkenden en werklozen), veel gepensioneerden en een groot aandeel personen zonder inkomen of met enkel een vervangingsinkomen (volwassenen die niet werken, niet werkloos en ook niet gepensioneerd zijn). Type 1 is hoofdzakelijk kenmerkend voor bepaalde sociale woonwijken, waar de toelatingscriteria de concentratie van deze profielen met een laag inkomen bevorderen.

Type 2 wordt gekenmerkt door een sterke ondervertegenwoordiging van werkenden, een groot aandeel werklozen en veel mensen met een vervangingsinkomen. Het bedekt hoofdzakelijk de arme sikkels van het Brussels Gewest, waar de jonge bevolking het lage aandeel gepensioneerden verklaart.

Type 3 heeft een profiel dat het Brusselse gemiddelde benadert: 53 % inkomsten uit werk, 15 % uit werkloosheid, 22 % uit pensioenen. Dit type komt vooral voor op de grenzen van de meest kwetsbare zones. In het oosten kan dit type zones omvatten waar zich jonge actieve mensen concentreren die bij wijze van overgang behoren tot dit gemiddelde profiel, zowel in hun professioneel als in hun residentieel traject.

Type 4 is kenmerkend voor de statistische buurten met een meer verouderde bevolkingsamenstelling. Er zijn relatief weinig mensen actief (55 %) en veel gepensioneerde (35 %). Dit type is sterk aanwezig in de tweede westelijke kroon en op disparate wijze in de tweede zuidoostelijke kroon.

Type 5 kenmerkt de wijken waarvan de volwassen bevolking zijn inkomsten hoofdzakelijk uit werk haalt en weinig uit werkloosheid en uitkeringen. Dit type treft men hoofdzakelijk aan in het zuidoostelijke kwadrant, zowel in de eerste als in de tweede kroon, en in bepaalde wijken van het noorden en het westen van het gewest (bijvoorbeeld Neder-over-Heembeek).

Type 6 bestaat uit enorm veel werkenden (68 %) en telt zeer weinig gepensioneerden. Dit type is kenmerkend voor de opgewaardeerde wijken van het stadscentrum (centrale lanen, Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuw, Beurs, het hoger gelegen gedeelte van Sint-Gillis en Elsene) en van de universiteitswijken (VUB-ULB, AZ-VUB, UCL, ...). Het profiel is vergelijkbaar met dat van type 5, maar met een nog sterkere oververtegenwoordiging van de inkomsten uit werk ten koste van de pensioenen. Deze buurten stemmen overeen met deze waar zich veel jonge werkenden concentreren.

4. Kinderarmoede

Kinderarmoede komt al sinds lange tijd aan bod in internationale studies. Het is ook een belangrijk probleem in het Brussels Gewest (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, 2005), waardoor het gerechtvaardigd is om deze problematiek te behandelen aan de hand van een specifieke kaart. In België vertonen de gegevens die toelaten om de armoede van de kinderen op doeltreffende wijze te meten, veel lacunes. Het is echter mogelijk om dit begrip te benaderen via een indicator die het aandeel van de kinderen jonger dan 6 jaar meet die in huishoudens leven die over geen enkel inkomen uit arbeid beschikken, die één inkomen of die twee inkomens uit arbeid hebben. Bepaalde buurten hebben echter een laag aantal kinderen jonger dan 6 jaar door hun demografische structuur. Het verdient dus aanbeveling deze kaarten te bestuderen samen met deze van het aandeel jonge kinderen in de totale bevolking (kaart 3-03).

De cartografie van deze resultaten leidt tot meerdere vaststellingen.

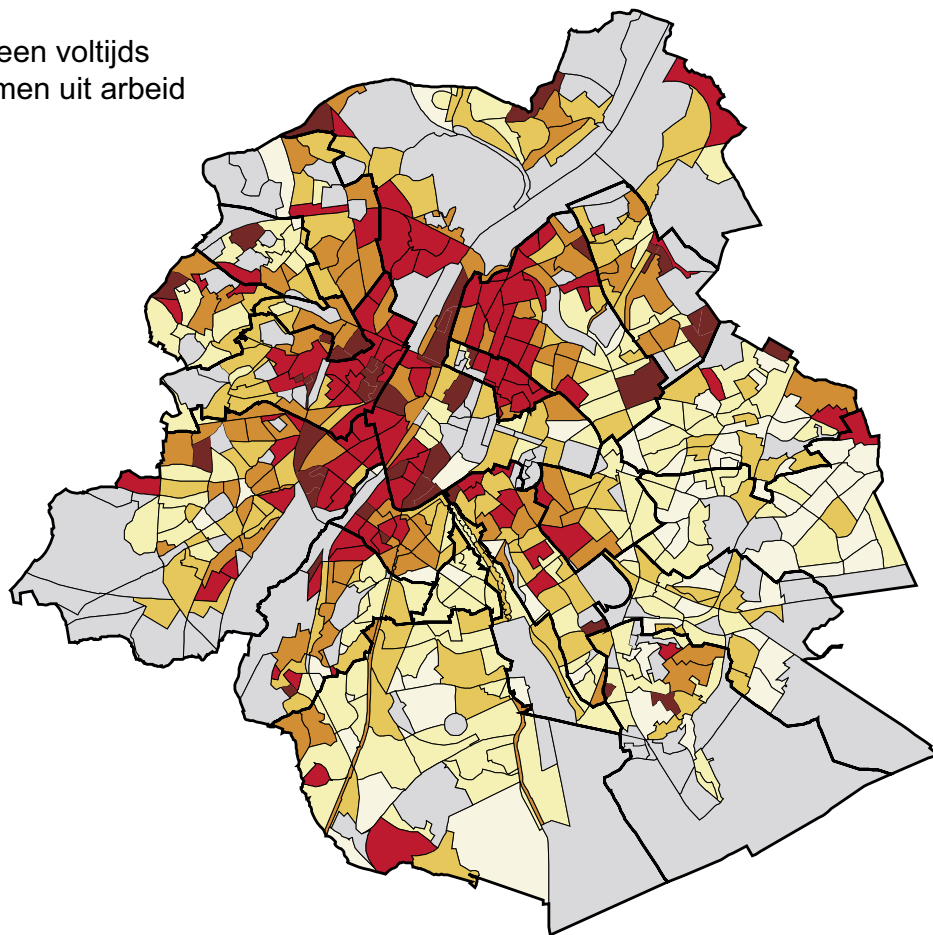
Het aandeel kinderen jonger dan 6 jaar die in huishoudens leven die over geen enkel inkomen uit arbeid beschikken, is bijzonder hoog in de Brusselse arme sikkels en in het westen van de vijfhoek. In deze buurten leeft meer dan een kwart van de kinderen in een huishouden dat geen enkel inkomen uit arbeid heeft. Zoals in het geval van het mediaan inkomen, hebben de sociale woonwijken analoge waarden als deze die men terugvindt in de arme sikkels. Twee elementen kunnen dit hoge aantal verklaren: enerzijds zijn dit effectief de buurten waar de bevolking zonder inkomen uit werk zich concentreert, anderzijds zijn het de wijken met grotere huishoudens dan het regionale gemiddelde, wat toelaat te begrijpen dat voor één enkel huishouden dat geen inkomen heeft uit arbeid, er gemakkelijk twee of drie kinderen zijn jonger dan 6 jaar die getroffen worden door het fenomeen.

De geografie van de kinderen die in huishoudens wonen met één inkomen uit arbeid is meer verspreid en is het resultaat van verschillende fenomenen. In bepaalde situaties kan dit overeenstemmen met een keuze van het huishouden in een context waarin de inkomens van één van beide partners (vaak de man...) volstaan om het comfort van het huishouden te verzekeren. Dat is bijvoorbeeld het geval in het zuidoostelijke kwadrant. Een groot aantal kinderen dat in huishoudens woont dat slechts één inkomen uit arbeid heeft, kan overigens ook het gevolg zijn van het hoge aandeel van hetzij huishoudens waarin één van de ouders een vervangingsinkomen geniet, hetzij eenoudergezinnen waarin de ouder die het hoederecht over de kinderen heeft (vaak de moeder) door dit feit de enige is die werkt.

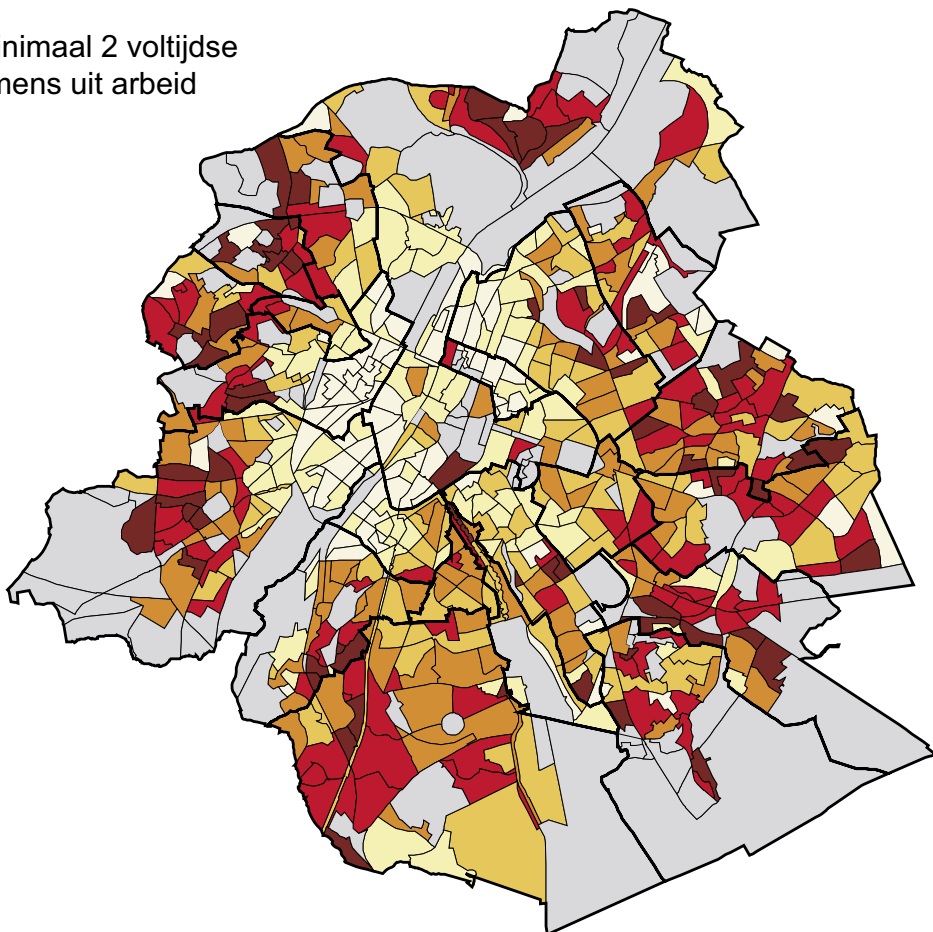
Kaart 5-04

Kinderen (0 tot 6 jaar) in private huishoudens naar aantal voltijdse inkomens uit arbeid in het huishouden

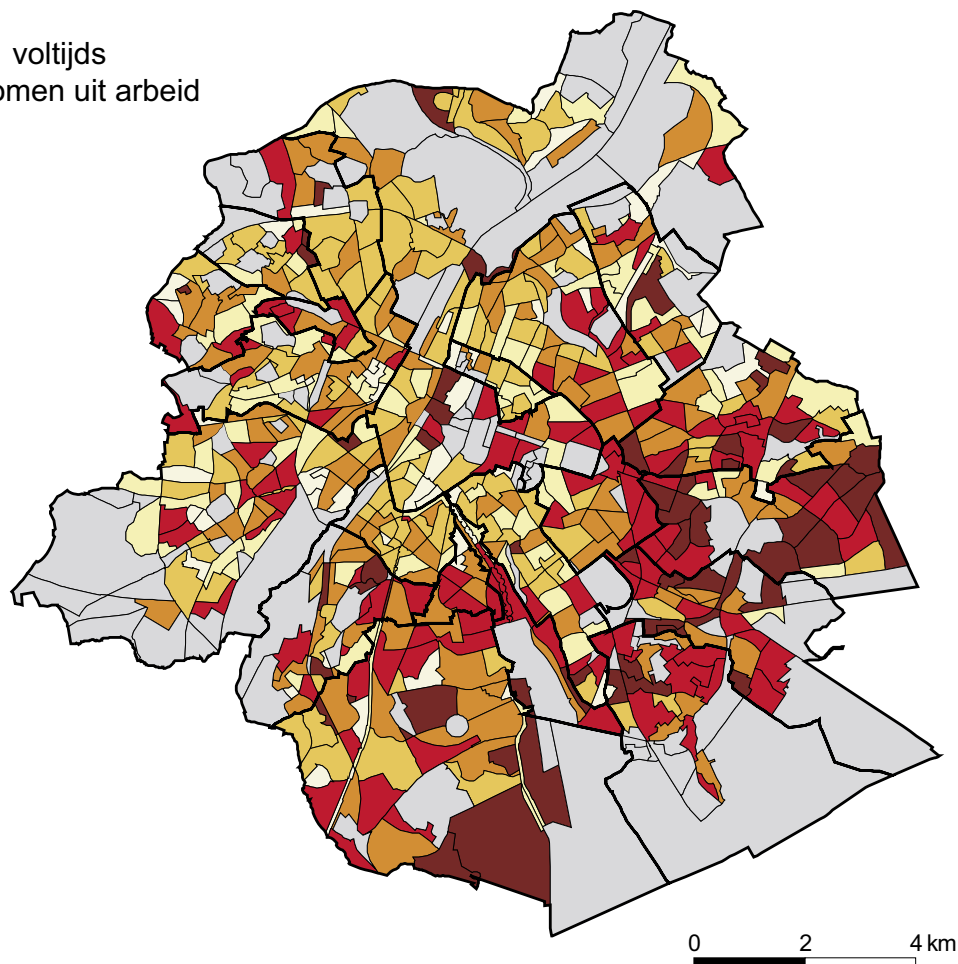
A. Geen voltijds inkomen uit arbeid

C. Minimaal 2 voltijdse inkomens uit arbeid

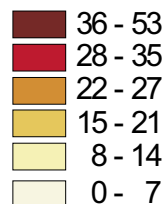
B. 1 voltijds
inkomen uit arbeid

Aandeel van de 0 tot 6-jarige kinderen (%)

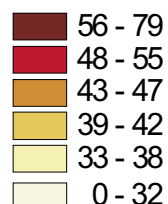
Kaart A

Brussels Gewest: 22%

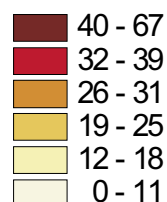
Kaart B

Brussels Gewest: 42%

Kaart C

Brussels Gewest: 20%

Cartografie: VUB - Interface Demography
Bron: NIS - algemene socio-economische enquête 2001

Tot slot is het aandeel kinderen dat in huishoudens woont met twee inkomens uit werk vooral hoog in de tweede kroon, in het bijzonder in het westen. Dit kan worden verklaard door de aanwezigheid van een middenklasse waar de inkomens, zoals reeds in kaart gebracht, slechts comfortabel zijn mits een dubbele activiteit binnen het huishouden.

5. Besluit

De socio-economische structurering van het Brussels Gewest vindt men in grote lijnen terug in de geografie van de fiscale statistieken. De zuidoostelijke periferie wordt gekenmerkt door hogere inkomens, de wijken in het westen scoren gemiddeld en lage inkomens concentreren zich in het centrale deel van de stad, vooral in het westen en in de sociale woonwijken. De typologie van de inkomensbronnen geeft een genuanceerder beeld van de eenvoudige indicator van het socio-economische niveau die niet vrij is van fouten. De fiscale inkomens onderschatten immers de lage inkomens, maar ook in een bepaalde mate de hoge inkomens. Bovendien worden de fiscale eenheden op zodanige wijze gedefinieerd dat ze niet exact overeenstemmen met de huishoudens.

Hoewel de inkomensverschillen spectaculair en wellicht onderschat zijn, moet bij de interpretatie rekening worden gehouden met de demografische structuren (aan hoeveel en aan welk type personen moet het inkomen bestaansmogelijkheid bieden?) maar ook met de kwalificatieniveaus en de inschakelingsmogelijkheden op de arbeidsmarkt.

6. Bibliografie

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn (2005). *Welzijnsbarometer*, www.observatbru.be